

080088

Hacı İbrahim Efendi'nin hayatı- eserleri-tenkitleri. AKSOY, Musa. Doktora.  
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993. 615 s., 319 ref.  
Danışman: Prof. Dr. Ömer Faruk Akün. Dili: Tr.

19 MAYIS 1998  
MADDE YAYIMLANDIKTAN  
SONRA GELEN DOKÜMAN

- 1) TÜRKİYEDE ARAPÇA ÖĞRETİMİ ve HACI İBRAHİM EFENDİ  
nde ----- ile
- 2) -----  
Mehmet Zihni Efendinin yeri. inde iki şahıyef: Hacı İb. Efendi
- 3) ve Hacı Mehmet Zihni Efendi.

## KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, Ali, "Gazel Şerhi Örnekleri I", *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı Divan Şiiri)*, sayı: 415-416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, ss. 248-259.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Mesnevî-i Şerif, Aslı ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahîfî Tercümesi*, c. I, Sönmez Neşriyat, İstanbul 1967.
- DİLÇİN, Cem, "Fuzûlî'nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi", *Türkoloji Dergisi*, c. IX, Ankara 1991, ss. 43-98.
- PEKTEN, Haluk, *Nâilî (Hayatı, Sanatı, Eserleri)*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- ÇAPLAN, Mahmut, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.
- ÇAYA, Bayram Ali, *Neşâtî, Şüle Yayınları*, İstanbul 1998.
- ÇILIÇ, Atabey, *Ahmed Hamdi, Belâgat-ı Lisân-ı 'Osmânî (İnceleme-Metin-Dizin)*, Laçın Yayınları, Kayseri 2007.
- ÇORTANTAMER, Tunca, "Türk Şiirinde Ses Konusunda ve Ses Gelişmesinin Devamlılığı Üzerine Genel Bazı Düşünceler", *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, ss. 273-336.
- MACİT, Muhsin, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996 (Kapı Yayınları, İstanbul 2004).
- ALA, İskender, *Şi'r-i Kadîm*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1997.
- ANPINAR, Ahmet Hamdi, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1988.
- UNALI, İsmail, *Sanat Ontolojisi*, Sosyal Yayınlar, İstanbul (tarihsiz).
- İNVER, İsmail, *Neşatî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

26 MART 2008

MADDE YAYINLANMIŞTIR  
SONRA GELEN BÜKÜMAN

03262

## HACI İBRÂHİM EFENDİ'NİN "ŞERH-İ BELÂGAT" I (METİN)

Abdülkadir DAĞLAR\*

## ÖZET

Ahmed Cevdet Paşa Mekteb-i Hukuk'ta okuttuğu belâgat dersi notlarını 1882 yılında "Belâgat-ı Osmâniyye" adıyla kitaplaştırıp bastırmıştır. Cevdet Paşa'dan sonra aynı okulda Belâgat derslerine giren Hacı İbrâhim Efendi bu eseri ders kitabı olarak işlemiş ve şerh etmiş, 1884 yılında sadece "mukaddime" bölümünün ders notlarını ve şerhini "Şerh-i Belâgat" adıyla yayımlamıştır. Bu çalışmada eserin transkripsiyonlu metni yer almaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** belâgat, şerh, Belâgat-ı Osmâniyye, Hacı İbrâhim Efendi, Şerh-i Belâgat

## HACI İBRÂHİM EFENDİ'S "ŞERH-İ BELÂGAT" (TEXT)

## ABSTRACT

Ahmed Cevdet Paşa gave rhetoric lessons in Mekteb-i Hukuk/Law School and published his knowledge about rhetoric as a book called "Belâgat-ı Osmâniyye" in 1882. Hacı İbrâhim Efendi, who gave rhetoric lessons in the same school after Ahmed Cevdet Paşa, used and commentaried this book in his rhetoric lessons. In 1884 he published only notes and commentary of the part of introduction as a book called "Şerh-i Belâgat". In this study the text of this book takes place.

**Key Words:** rhetoric, commentary, Belâgat-ı Osmâniyye, Hacı İbrâhim Efendi, Şerh-i Belâgat

Bilindiği üzere Türk bilim geleneğinde belâgat dersleri asırlar boyu Arapça belâgat kitaplarının, bilhassa Sekkâki'nin "Miftâhu'l-Ulûm" adlı eseri ve bu esere Kazvîni'nin "Telhîsu'l-Miftâh" adıyla yazdığı özeti tercüme ve şerhlerinden okutulmuştur. Üskübî Mehmed bin Mehmed Altıparmak'ın "Şerh-i Telhîs-i Miftâh"ı, İsmâil-i Ankaravî'nin "Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha"<sup>2</sup>si bu çerçevede kaleme alınan eserlerdendir.

Tanzimat döneminde modern tarzdaki okulların müfredatında yer alan edebiyat ve belâgat derslerinde okutulmak üzere şekil ve üslup açısından nispeten daha modern, Türkçe belâgat kitapları yazılmıştır. Ahmed Hamdi'nin 1876'da basılan "Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî"<sup>3</sup>si, Ahmed Cevdet Paşa'nın 1881'de fasiküller halinde neşredilip 1882 yılında kitap olarak basımı yapılan "Belâgat-ı Osmâniyye"<sup>4</sup>si gibi, belâgatı geleneğe uygun olarak "fesâhat, me'ânî, beyân, bedî" şeklinde tam kadro halinde ele alan, ancak buna karşılık, örneklemelerde tamamen Türkçe örnekleri kullanan kitaplarla, Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Ta'lîm-i Edebiyyât"<sup>5</sup>si gibi batıdaki "rhétorique"i de belâgat çerçevesine dahil edip kullanan daha batılı belâgat kitapları

\* Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, adaglar@erciyes.edu.tr

<sup>1</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Atabey Kılıç, *Üskübî'nin Şerh-i Telhîs'i*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1990; Atabey Kılıç, "Altıparmak Mehmed Efendi'nin Şerh-i Telhîs-i Miftâh'ında Şerh Metodu", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, 10-12 Nisan 2006, Bildiriler, Kayseri 2007, s. 731-736.

<sup>2</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Ülken, *Şeyh İsmail Ankaravî'nin Miftâhu'l-Belâga ve Misbâhu'l-Fesâha'sı*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1990.

<sup>3</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Atabey Kılıç, *Ahmed Hamdi, Belâgat-ı Lisân-ı 'Osmânî (İnceleme-Metin-Dizin)*, Laçın Yayınları, Kayseri 2007.

<sup>4</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniyye*, (haz. Turgut Karabey-Mehmet Atalay), Akçağ Yayınları, Ankara 2000.

<sup>5</sup> Ayrıntılı bilgi için bkz. Kâzım Yetiş, *Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler*, AKM Yayınları, Ankara 1996.

**080088**

**HACI İBRÂHİM EFENDİ**

- 
- 1 ELMAS OLGUN, Hacı İbrahim Efendi ve eserleriyle Arap dili ve belagatıyla ilgili görüşlerinin incelenmesi, Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2008

« مندرایی » حسین بن محمد

منتشا - نجافی داخاندہ میلاس قضاسی نواحیسندن ( مندالیات ) ناحیہ سنک ( دریجہ )  
قریہ سندر .  
تحصیلی در سعادندہ اکمل ایدہ رک بایزید جامع شریفندہ نشر علوم واعطای اجازہ یہ وفق  
اولدی . بعدہ حضور ہایون مخاطبانی ومؤخرآ مقرر لکنہ نائل اولہرق ( ۱۳۰۵ ) تاریخندہ  
صلہ طریقہ مسقط رأسہ کلدیکنندہ ارتحال ایتدی .  
علوم عربیہ نیک اکثر شعباتندہ و بتخصیص صرف ونخودہ اختصاصہ مالک ایدی ( شرح تعلیم الاوزان ) ،  
( رسالہ فی تعلیم العلم وموضوعہ وغایتہ ) ، ( رسالہ فی کلمتی الشہادۃ ) ، ( رسالہ فی حق ابن )  
اسملرندہ رسائی ( ۱۲۸۶ ) تاریخندہ طبع اولونان مجموعہ سندہ موجوددر . ( میزان الصرف )  
( شرح دیباجۃ معنی الطلاب ) کبی آثار مطبوعہ سی و ( فوائد لامیہ شرحی ) ، ( محشی معنی الطلاب )  
وسائرہ کبی آثار غیر مطبوعہ سی دە وارددر .

Osmanlı Müellifleri. I. 287.

« ایتابولی » حاجی ابراہیم افندی

فضلاى ابدادن بر ذات اولوب شہر بدر . لسان عربینک دقایقی حجازدہ شیخ شینقیطی دن  
تعلیم ایتشددر در سعادندہ ( دارالتعلیم ) نامیلہ کشاد ایتدیکی مکتب خصوصیدہ لسان عربینک  
اعلاہ قریب بر صورتدہ ادبیاتیلہ برابر بش سنہ ظرقندہ تعلیم و کتابت اولونہ بیلہ جکنی اثبات ایلہدی .  
( کیتدی ابراہیم افندی جتہ ) . صراعنک دلالتی اولان ( ۱۳۰۹ ) دە استانبولدہ وفات ایدہ رک ادرنہ  
قبوسى خارجندہ شاعر مشہور باقى نك مدفنى قارشيسنہ دفن ایدلدى ، آثار مطبوعہ لری : ( شرح  
بلاغت عثمانیہ ) ، ( بلاغت عثمانیہ ) ، ( تمیز تعلیقات ) ، ( نحو عربی ترجمہ سی ) ، ( صرف عربی  
ترجمہ سی ) ، ( تفصیل التالیف فی توضیح مسائل التصریف ) ، ( حکمیات عربیہ ) وسائرہ در .

« خربوطی » الحاج عبداظہیر حمیری افندی

آنی الترجمة خربوطی عمر نعیمی افندی نیک اوغلودر . طلبہ ایکن دیکر طلبہ علومہ تعلیم علوم  
ایتدی . السنہ ثلاثہ شاعر در . اون سکر یا شندہ عوامل تحفہ سنی ( نزهة الاخوان فی حاشیة تحفة  
الاخوان ) نامیلہ تحشیہ و بردیوانچہ تشکیل ایدہ جک اشعارینی عالم ادبیاتہ ہدیہ ایتدی . پدرندن

Moskova üzerine yürüyene (1465), daha önce Moskova büyük knezi ile yaptığı anlaşmaya sadık kalarak hanın ordusunu Don yakınlarında yenilgiye uğratıp çekilmeye zorlamakla Altınordu'nun dağılmasında önemli rol oynadı. Papanın onu güçlü bir devletin hükümdarı olarak Osmanlılar'a karşı kullanma girişimini geri çevirdi. Geride taht için çekecek sekiz oğul bırakarak öldü; Bahçesaray yakınındaki Salacık'ta atalarının türbesine gömüldü.

**HACI GİRAY II Üzengisi Uzun** (Kırım 1648 - Rodos 1689), Kırım hanı (1683-1684). Kalgay Kırım Giray'ın oğlu. Viyana bozgunu sırasında (1683), sancağı şerifi kurtarmak için kazandı. Bu büyük yenilgiden sorumlu tutulduğu için Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından görevden alınan Murat Giray'ın yerine Kırım hanlığına atandı (1683). Hanlığı kabul etmesini hoş karşılamayan Şiriner'in ve bazı Kırım beylerinin başlattıkları ayaklanmayı bastırarak için ordusunun bir bölümünü Azamet Giray'ın komutasında Eszek'te bırakarak ülkesine doğru yola çıktı. Akkerman yakınında önünü kesmeye çalışan kazak ve boğdan birliklerinden kurulu bir orduyu yenilgiye uğratarak Kırım'a ulaştı ve duruma egemen oldu (1684). Ancak, sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa idam edilince, veziri Bahadır Ağa başta olmak üzere, Selim Giray'ın oğulları kalgay Devlet Giray'la Azamet Giray ve güçlü birtakım Kırım beyleri Akkaya'da toplanarak yeniden ona karşı ayaklandılar. Saldınıya geçen ayaklanmacıların üstün kuvvetleri karşısında Bahçesaray'da tutunamayacağını anlayıp Mangup kalesine sığındı. Ayaklanmacılar da Selim Giray'ı han istediklerini İstanbul'a bildirdiler. Hacı Giray'ı hanlıktan uzaklaştırmak için fırsat kollayan sadrazam İbrahim Paşa, onu padişaha azlettirecek (1684) Rodos'a sürgüne göndertti ve yerine Selim Giray atandı.

**HACI HALİFE** → KÂTİP ÇELEBİ.

**HACI HAN**, İran elçisi (XVIII. yy.). Afgan ve Azerbaycan seferlerinden başarıyla dönen Nadir Şah, onu İstanbul'a göndererek padişahın tam bir ticaret özgürlüğü, caferi mezhebinin tanınması, Mekke'de bir makam kurulması gibi isteklerde bulundu. Bu isteklerin Osmanlı sarayı tarafından reddedilmesi ve elçinin İran'a eli boş olarak dönmesi üzerine Türk-İran savaşı çıktı (1742).

**HACI HÜSEYİN Mezo morto** → HÜSEYİN PAŞA Mezo morto.

**HACI İBRAHİM EFENDİ**, türk yazar, arap dili ve edebiyatı uzmanı (İstanbul ? - ? 1891). Medresede okudu. İstanbul'da Dar ü'l-ilm ve't-talim adında arapça öğreten özel okulu açtı. Arap edebiyatıyla ilgili çalışmalar yaptı. Bu konuda *Hikemat-ı Arabiye* (Arap hikmetleri) adlı kitabı yazdı. Türk dili ve edebiyatıyla da ilgilendi. Edebiyatta yenilik hareketine karşı çıktı; Namık Kemal ile tartışmaları oldu. *Şerh-i belagat-i Osmaniye* adlı bir yapıtı vardır.

**HACI İBRAHİM PAŞA** → İBRAHİM PAŞA Hacı.

**HACI İLBEY** ya da **İLBEYİ**, türk komutan (öl. 1363). Karesi beyliğinin önde gelen komutanlarından biriyken, karesi beyinin oğlu Tursun Bey'le birlikte Osmanlılar'a katıldı ve Orhan Gazi'nin hizmetine girdi (1345). Karesi beyliğinin Osmanlı yönetimine geçmesinde başlıca rolü oynadıktan sonra Orhan Gazi'nin büyük oğlu Süleyman Paşa'nın yanında, Rumeli'nin fethinde yer aldı (1352). Bu bölgede ku-

lusu olarak Gelibolu'ya gönderilince, Irakya'da geniş bir plan çerçevesinde yeniden fetihlere girişerek Meriç ırmağı kıyısındaki Pythion kalesini aldı (1359). Ardından Edirne'yi koruyan çok sarp Dimetoka kalesini fethederek büyük bir başarı elde etti. Şehzade Murat ve Lala Şahin Paşa ile kuvvetlerini birleştirerek Edirne kuşatmasına katıldı. Edirne tefuru bir kayıkla Meriç üzerinden kaçınca kent teslim oldu (1361). Murat I döneminde Edirne üzerine yürüyen haçlı ordusunu bir gece baskısıyla Sırsındığı'nda bozguna uğratıp çok sayıda tutuk ve ganimet aldı (1363). Bir söylentiye bakılırsa, bu büyük başarısını çekemeyen Lala Şahin Paşa tarafından zehirlenerek öldürüldü.

**HACI İSMAIL**, İran elçisi (XVIII. yy.). 1724-1727 Türk-İran savaşı'nda Eşref Şah, Bağdat valisi ve serasker Ahmet Paşa'ya onunla gönderdiği mektupta müslümanlar arasında savaşın yakışık almadığını öne sürerek barış istedi. Durumu İstanbul'a bildiren Ahmet Paşa, hükümetin onayını aldıktan sonra Eşref Şah'la barış görüşmelerine başladı ve bunun sonunda Hamedan anlaşması imzalandı (3 ekim 1727).

**HACI İVAZ BİN AHİ BAYEZİT** → HACI İVAZ PAŞA (Mehmet).

**HACI İVAZ MEHMET PAŞA** → İVAZ MEHMET PAŞA Hacı.

**HACI İVAZ PAŞA** (Mehmet), türk vezir (öl. 1429). Tokatlı Ahi Bayezit bin İvaz'ın oğlu. Timarlı sipahi olarak Amasya sancakbeyi şehzade Çelebi Mehmet'in (sonra Mehmet I) hizmetine girdi. Ankara savaşı'ndan (1402) sonraki fetret döneminde tahtı ele geçirmek isteyen Çelebi Mehmet'in en yakın adamlarından biri oldu. Bursa subaşı olarak kaleyi az sayıda askeriyle Karamanoğlu saldırısına karşı sonuna kadar başarıyla savunduğu için (1414) vezirliğe getirildi. Babasının ölümü üzerine (1421) tahta çıkan Murat II onu görevinde bıraktı. İzmiroğlu Cüneyt Bey'i padişahın ağzından vaatlerde bulunan sahte mektuplarla kandırarak şehzade Mustafa'nın kuvvetlerini böldü. Böylece *Düzmece Mustafa* adıyla tanınan şehzadenin yenilgisinde başlıca rollerden birini oynadı. Bu başarısından ötürü ikinci vezirliğe yükseltildi. Ancak, anlaşmazlığa düştüğü sadrazam İbrahim Paşa, saray çevrelerinde adamları aracılığıyla, onun padişaha karşı bir suikast hazırladığı yolunda bir söylenti yaydı. Bu söylenti daha da abartılarak Murat II'nin kulağına gelince, büyük kuşkuyla kapılan padişah, onun gözlerine mil çekirdi (1427). Sürüldüğü Tokat'ta çıkan veba salgınında öldü. Paşa, iyi bir devlet adamı olduğu kadar usta bir mimardı. Bursa'daki Yeşil külliye'nin camisi ve türbe, Dimetoka'daki Çelebisultan-mehmet camisi onun ürünüdür.

**HACI İZZET EFENDİ Çaycı** → İZZET EFENDİ Çaycı.

**HACI KADIN** (Mihrişah —denir), İskender Paşa'nın kızı (öl. İstanbul 1540). Bayezit II'nin kubbealtı vezirlerinden İskender Paşa'nın kızı. Kocamustafapaşa'da bir cami ve tekke yaptırdı. Çifte hamamının bulunduğu Zeyrek'te bir mahalle bugün de onun adını taşır.

**HACI KÂMİL EFENDİ** → AKDIK (Kâmil).

**HACI KEMAL** → EĞRIDIRLI HACI KEMAL.

**HACI KEMAL**, Hacı Baba da denir, türk hekim (İstanbul 1869 - ay. y. 1931).

gösterdiği niçin med

arasında Hacı Ba

**HACI HACI MUT EFENDİ Hacı**

**HACI MEHMET HAMMET** (öl. 16 -1602). Osmanlı s-met Paşa'ya gönlar'ın Orta Asya ha-den yakındı, eski l-han'ın ele geçirilirların güven içinde lanacağını; bunun Volga havalisinde neceğini ileri sürce ne harekete geçeşa, İran'a yapılacak nizi'nden asker ve nağının doğacağı Volga ırmakları arya giriştiyse de bu di.

**HACI MEHMET** yısı (XVII. yy.). Ha bir korsan reisi ol (1671). İstanbul'urt lemeyerek Fransa etti (1681). Fransız manını ablukaya a tidarı elinde tutarı bırakarak Trablus

**HACI MEHMET MEHMET ZİHNİ PA**

**HACI MUHAM**

**HACI MURAT**, hit (Avaristan 181 hanları sülalesinin Kafkasya'da rus y destekleyen Avar lmiş olan Hamzat yına katıldığından güvenini kazandı. Bey'in yerine geç lar arasında bağlı dirildi; bundan yar Şamil'i destekledi. Ruslar tarafından Şamil'e sığındı. Ş rali Vorontsov'a ka ta savunmasında valisini yakalamak şura kenti (1849 (1850) baskınlarını nadi. Ancak, süre halk arasında efsa de onun kendi ye uyandırınca, öldü için Ruslar'a sığın Şamil'in yanına ka na düşen rus askı rak öldürüldü. Ser cı Murat (Hadji M nu oldu.

**HACI MUSA**, tiken dönem osman nik'teki Yeşil e (1378-1391).

**HACI MUSTAFA** lı Hacı Mustafa adamı (Ankara, Be 1931). Medrese d rislik yaptı. Osman 1. ve 2. dönemler mebusluğu yaptı. de (1920-1923) g olarak çalıştı; şer rinde üyelik yaptı

**HACI NAŞİT** Hacı.

## افادۀ مخصوصه

بلطفه و کرمه تعالی طبع و تمثیلی رسیده حسن ختام اولان  
اشبوتحو ترجمه سی دارالتعلیم مکتبی طلبه سنک آزوق ایچنده  
بلا مشقه عربی اوکرتلرینه سبب اولشدر. بوتوجه هر تقدیر  
مفصل ایسه ده عباره سی سهل و واضح وقواعد نحویه بی علی  
وجه التمام دینیه جک مرتبه ده جامع اولدیغندن مطالعین بلاتأمل  
مألته مطلع و متعلمین بلاتکلف قرائتندن منتفع اولورلر. باخصوص  
کافیه ده حل و فهمی مشکل اولان مسائل بوتوجه ده واضحاً  
و مکملآ مبین اولدیغندن کافیه و جامی اوقویانلر دخی بوندن  
بک زیاده استفاده ایدرلر. عربی عباره اوله رق تالیف اولسان  
نحو کتابلرندن اون کونده اکلایشیله میان بر بحث بوتوجه دن  
بر کونده اکلایشیله جفته مطالعه سنه احاله نظر رغبت بیوران  
ذوات کرام یقین حاصل ایدرلر.

ماخذ من کافیه و شرحی جامی و دیگر شرحی شیخ رضی  
وزمخشرینک مفصلی ایله شرحی اقلید اولوب لدی الاقتصا  
قاموسه و صحاحه دخی مراجعت قلندقدن و علی الخصوص نشر  
اولنان اجزائک قابلرینه کتابی مطالعه بیوران ذوات فضائلسمادن  
هر کیم بر خطاستی کوروبده اخطار بیورر ایسه کتدوسنه عرض  
شکران اولنه جغی درج اولنه رق بر عالم تحریر فضائلسمیرک  
وقوعیولان اخطاری اوزرینه افعال ناقصه بختک بعض محلی صحیح  
و تبدیل اولنوب آئین بشقه خطا اخطار ایدر بولنماش اولدیغندن

Kaynaklar

ولدی التصحیح وقوعی تین ابدن بعض غلطات و سهویاتمز دخی بر  
وجه زیر تنظیم اولسان سهو و صواب جدولنده کوسترلمش  
اولدیغندن کتابک صحتنه و مأخذلره موافقتنه وثوق و امانتیز  
حاصل اولشدر.

جعل الله قدره رفیعاً و نفعه للمتعلین مزیداً آمین  
بحرمة سید المرسلین.

Nahiv Tercemeri

14 ciz hatında yazılan miz  
1. cizni 1306 da basılmıştır.

Darulhacim mektebi muallimi  
el-Hazze İbrahim.

HACI İBRAHİM EFENDİ VE DÂRU'T-TA'LİM MÜESSESESİ<sup>1</sup>

Ahmet Turan ARSLAN\*

Bilindiği gibi medeniyetler insanların tecrübe birikimleridir. Bu itibarla, sâhamızla alâkalı bizden önceki çalışmaları tanımak bizi bu konuda bilgi sahibi kıla-  
cağı gibi, geçmişimiz hakkında çıkaracağımız bir harita rotamızı, tayin etmemizi  
kolaylaştıracak ve gelecek için bir proje yapmamıza yardımcı olacaktır. Esasen,  
genelde yabancı dil öğretimi, özelde de Arapça öğretiminin günümüzdeki zorlukla-  
rını yenmek, bu yolda kafa yorarak çağdaş çözümler üretmek ve zamanımızın tek-  
nik imkânlarını bu uğurda kullanmak için geçmişte bu alanda yapılan çalışmaları  
gözden geçirmek ilmi bir ihtiyaçtır.

Geçen asırda İstanbul'da Arapça'yı 2-3 yıl gibi kısa bir sürede ve kolay bir  
şekilde öğretmek iddiasında bulunan ve bu düşüncesini kurduğu okulda uygulama-  
ya koyan Hacı İbrahim Efendi'nin Arapça öğretimi konusunda yazdığı eserler ve  
kurduğu müessese ülkemizde, sâhamızla alâkalı olarak gerçekleştirilen en önemli  
faâliyetlerden biri olarak görünmektedir. Bundan dolayı burada, günümüzde hâlâ  
üzerinde tartışılan Arapça öğretimi konusunda bir metod denemesini gündeme  
getirmeye vesile olabileceği düşüncesi ile Hacı İbrâhim Efendi ve kurduğu Dâru't-  
ta'lîm bahis konusu edilecektir.

**Hayatı :**

Hacı İbrahim Efendi, Hicaz Vâlisi Şerif Paşa'nın kâhyası olan İsmail  
Efendi'nin oğlu olup 1242/1826 tarihinde İstanbul'da Tophâne'de dünyaya gelmiş-  
tir. İlk öğrenimini mahalle mektebinde yaptıktan sonra Bayezit Camii'nde *Kâfiye*  
şerhi olan Molla Cami'ye<sup>2</sup> kadar okumuştur. Bu dersleri yetersiz bulan İbrahim  
Efendi, o yıllarda henüz basılmamış olan ve talebe arasında Şeyh Radiyy diye tanı-  
nan Radıyyüddin el-İsterâbâdî'nin (ö. 686/1287-8) yine *Kâfiye* şerhi olan Arapça  
gramer kitabını kopye ederek Arapçasını ilerletmeye çalışmış, Arapça ibârelerden  
mânâ çıkartacak seviyeye gelmişti. Babası İsmail Efendi, Şerif Paşa ile Hicâz'a

<sup>1</sup> İstanbul'da 26-27 Ekim 1996 tarihinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din  
Bilimleri Bölümü, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Araştırmaları Merkezi ve İstan-  
bul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı tarafından düzenlenmiş olan Türkiye İ.  
İslâm Düşüncesi Sempozyumu'na sunulan tebliğin gözden geçirilmiş şeklidir.

\* Doç. Dr., Marmara Üni., İlahiyat Fakültesi.

<sup>2</sup> Mevlânâ (Molla) Abdurrahman Câmî (ö. 898/1298) tarafından İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1248-9)'in  
nahve dair olan meşhur *el-Kâfiye*'sine yazılan *el-Fevâidu'd-diyâiyye* isimli şerh. Bu eser medrese  
mensupları arasında kendi adından çok müellifinin adıyla meşhur olmuştur.

- 1 - Osman Ergün. Türk Maarif Tarihi. İstanbul. 19 III. 956-961
- 2 - Osmanlı Mülkîleri. I. 287. 996
- 3 - Ali Kemal. Ömrüm. (nşr. ~~Kıbrıs~~ Zeki Kıniralp). İsis yayıncılık. s. 93-103.
- 4 - Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi. II. 200.
- 5 - Sayfettin ÖZBEK,
- 6 - \_\_\_\_\_ Sicill-i Osmanî. C. II. 1518.
7. İstanbul Ansiklopedisi. Darü'l-talim, Darü'l-tedris.

Esenerinden biri de ikiaa.  
Hadikatul-beyân, İstanbul. 1298. (Bk. DİA. V. 385. Belâğat)  
(Evkaf-ı humayun vâridât müdür-i sabiki.)

کتاب علی بن محمد بن کون و ط ی ل  
ز و ئی  
606

8 - Mülkiyeler Tarihi. Yeni Mülkiyeler Tarihi?

(Edebiyat-ı Osmanîye. Ist. 1305). beş cüz.

9 - Karim Yetis. Belâğat. Belâğat-ı Osmanîye. DİA. V. 385 ved.

DİA. I. 173;



جذبة النور  
قصيدة بانة سعاد

اعاظم اصحاب كرامدن كهب ابن زهير حضر تارينك  
(بانة سعاد) قصيده سنك اجالا ترجمه سي

معذرت مسرودمه بناء قصيده شريفه نك اصلي بايزيد  
كتبخانه عمومي مدير محترمي متبحر استاد اكمل دارالفنون  
بلاغت و تاريخ ادبيات عربيه مدرسي سابق [۱] اسماعيل صاحب  
افندي حضر تارينك قلم تصحيح لرندن كمشدر .

مترجمي

سيارلي

سید علی

[۱] عینی کرسی بی آلمان مستشرق موسیو ریشهر جناب لری  
اشغال ایلمکده در .

۱۹۲۸



و مضرات و منافع بری بر لسانه اعلام و افهام الیه  
 تحصیل کمال و اصلاح احوال ایله میوب صفت حیوانیتده  
 و وادی جهالت و ذلتده قاهره مکرر و معزز  
 اوله مرزیدی و معلومند که نطق بر ملکدر اسنخه لسانیه دن  
 عبارت اولوب بودخی بلاغت و فصاحتجه درجه متفاوته  
 اوزره در و ناطق کالات انسانیده مرتبه سی تکلمه  
 مألوف اولدیغی لغاتک کثرت و قلت وجودت و ردائتده  
 کوره در اگر بر قومک لسانی اوسع و افصح و لغتی اکثر  
 و معنی کثیره به ادل و اشمل اولور ایسه فلاجرم اول  
 قوم انسانیتده اتم و اکمل اولور چونکه اول لسانده کافه  
 مسائیک اسماء مخصوصه سی اولدیغدن اول قوم  
 ( و علم آدم الاسماء کلها ) سرینه مظهر بولنور  
 و اگر بر قومک لغتی ردی و قلیل و حسن بیان و ادا دن  
 لسانی عاجز و کلیل اولورسه اول قوم طریق آدمیتده  
 و اصل سر منزل کمال اوله میوب کبرو قانور بومدعا مزه  
 اقوام سالفه دن لسانتری مانده دریای عمان اولان یونان و عرب  
 قومتریله اتلرک معاصرری اولوب لسانتری تنک و لغتتری  
 ادیک اولان اجدال ساره تک حاکمتری برر شاهد در اگر وسعت  
 لسان و بلاغت بیان موجب کالات نوع انسان اولیدی  
 قوم عرب و یونان دخی عصر زنده طوائف ساره الیه  
 هم حال قاهره مکرر و حکمت و حسن حصیلت و سیرتده  
 شهرت و شان بویه مرزیدی بس تحقیق ایستیکه نطق  
 سبب انسانیت و وسعت لسان و بلاغت موجب فضیلت

Tafsilul-ta'rif fi ta'udhihi

mesaili-t-tasrif Istanbul

-1289-

Matb'at-i Emire

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الاكرم \* الذي علم بالقلم \* علم الانسان ما لم يعلم \*  
 والصلوة والسلام على محمد سيد العرب والعجم \* ونير فلك  
 البلاغة والفصاحة والعلوم والحكم \* وعلى آله وصحبه  
 الذين هم في نشر علومه كالنجوم يشيرون انوار الشمس للناس  
 في الظلم \* بعد ذا چون جناب قادر بی انازل جل جلاله نوع  
 انسانی مخلوقات ساره دن نطق الیه ممتاز ایلدی ائی بحکم  
 ( و لقد کر منابنی آدم ) انواع مکارم و فضائل الیه تکریم  
 و سرافراز ایلدی زیرا کالات انسانیه تک سبب اصلیبی  
 علم اولوب علمک بنی بشریتده شوع و انتشاری ایسه  
 تعلیم و تعلم منوط و امر تعلیم و تعلم دخی و ساطت ترجان  
 نطقه موقوفدر بالفرض و التقدير نطق اولیبیدی انسانلر  
 حوائج ضروریه لر بی انعام و بهایم مثلاً بلکه استحصال  
 ایوب يشابه یلور لردی لکن سمعا و رأیا و ذوقا و شما  
 و لسا محسوساتلری اولان و تفکرا و تخیلا لمحوظاتلری  
 بوانسان اصوات و احوال و اشیا تک کیفیات و حقایق

Hacı İbrahim Efendi  
(H. Kılıcı)



ALİ KEMAL

# ÖMRÜM

Yayımlayan  
ZEKİ KUNERALP

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi	
Kayıt No :	9239
Tasnif No :	928 ALİ

İstanbul, 1985

İSİS  
YAYIMCILIK

— A çocuk, senin baban ne iyi adamdı, haçülharemeyn idi, sen neye böyle mürted çıktın

diye bana itab etti. Mürted lakırdısına hepimiz hem güldük, hem hayret ettik. Bilahare anladık ki müsadere olunan evrakın içinde Jean-Jacques Rousseau'ya dair bir parça serbest yazılmış bir bent bulmuşlardı. Hasan Paşa bu bent mülabesiyle bana o sıfatı vermişti.

O geceyi o berbat karakolda geçirdik, fakat perişan bir halde geçirdik. Ertesi günü alelsabah bizi Ceb-i Hümayun dairesine götürdüler, her birimize yirmibeşer mecdiye ihsan verdiler. Paraları Sami yüklendi. Mabeynden çıktık. Hademe-yi Şahane kışlasına yine öyle debdebeyle geldik. Süleyman Paşa namında ihtiyar bir ferik bizi istikbal eyledi. Orada öğle yemeğini yedik, yine üçer dörder arabalara bindik, Mabeyn ketebesinden bir zatın refakatında Cağaloğlu'na, Maarif Nazırı Münif Paşa<sup>118</sup>'nin konağına geldik. Nazır Paşa cümlemizi huzuruna çıkardı. Mabeynden gelen zat emr-i hümayunu okudu. Bu emrin meali şu idi : Böyle mektep efendilerinin mektep haricinde toplanmaları, derslerini bir tarafa bırakarak Jean-Jacques Rousseau'nun asarı gibi dine ve ahlaka muzır mütalealarla meşgul olmaları rıza-yı âliye münafi olduğu için bir daha bu çeşit harekât-ı gayr-ı layıkadan tevakkil olunmak gerektir, falan.

Bu emirname okunduktan sonra Paşa bize nasihatlar, hem de ne tuhaf nasihatlar verdi, hatta :

— Hem Jean-Jacques Rousseau'nun eserleri mütalea olunur mu? Onlar Avrupa'ca bile medhuldur.

Lakin bu sözleri öyle garip bir tarzda söyledi ki çoğumuzu âdetâ güldürdü. Tebessümümüzü görünce o da dayanamadı, güldü, çünkü Rousseau'nun yazılarını lisanımıza ilk önce tercüme edenlerden biri de bizzat Paşa-yı müşarünleyleydi.

Münif Paşa'nın konağından çıktık, Mekteb-i Mülkiye'ye geldik. İrade-yi Şahane Müdürümüz Abdürrahman Beye de tebliğ olundu. O zat da bizi yalancıkdan kepazeler, maskaralar diye haşladı, bir hafta mektepte tevkifimize karar verdi. O tatil mevsiminde sekiz gün mütemadiyen bir dershaneye kapandık, fakat türlü türlü eğlencelerle vakit geçirdik.

İşte bu hadise böyle cereyan etti, bir hâile gibi başladı, bir mezheke olarak bitti. İdare-i sabıkanın mahiyet-i idrakine, nübe-yi ef'aline bir nümune idi. Tâ Ragıp Beyden Münif Paşa'ya ka-

dar bütün o rical-ı hükümet Padişahın o emirlerine, vahimlerine içlerinden gülüyorlardı. Fakat öyle iken yine körkörüne mutavaat ediyorlardı, kimse Ulu-el-âmir'e hakikatı söylemeğe cesaret edemiyordu. Herkes nura zulmet, zulmete nur demegi vicdanına ferah ferah sığdırıyordu. Mekteb-i Mülkiye'de böyle bir hafta yirmi, yirmibeş arkadaş başbaşa mevkuf kalarak müdavele-yi efkâr edince kısım kısım ayrıldık. Bir kısmımız muhafazakâr idik, yaptıklarımızdan nedamet eyliyorduk, istikbalde daha müteyakkızâne hareket etmeği tasmin ediyorduk. Bir kısmımız ise müfrit idik. Alenen: «Ne ehemmiyeti var? İsterlerse bizi bir kerre daha tevkif etsinler, isterlerse hapis ve nefye mahkûm eylesinler. Bu esarete, bu kayıtlara her felâket müreccaktır» diyorduk. Fehim, ben bu zümreden idik. Reşat, Reşit, ekseriyet ise hizb-i evvelen idiler. Sami müteredit idi, kâh bizden, kâh onlardan oluyordu.

Bu hadise böylece hitama erdikten sonra beni bir melaldır istilâ eyledi, çünkü artık arkadaşlarla birbirimizi sık sık göremiyorduk. Mektebimiz mevsim-i sayf münasebetiyle tatil edilmiş idi. Hariçte içtimaa da cesaretimiz kalmamıştı. Matbuat tazyık altına alınmıştı, herhalde evvelen olduğu gibi değildi.

Bu hayat beni bizar ettiği sıralarda idi ki mektep açıldı, dersler başladı. Şehadetname alabilmek için dördüncü senenin imtihanlarını yeniden verdim, son sınıfa müdavemet eyledim. Bir parça nefes aldım.

Dokuz aylık bir Avrupa hayatı beni değiştirmişti. Evvelemirde fransızcamı bana göre fevkelâde ilerlettim. Hocamız Lescan vazifelerimi pek beğeniyordu. Bir kerre bilmem ne münasebetle ona sınıfta fransızca bir nutuk bile söyledim. Ancak fikren bu faaliyetime Mekteb-i Mülkiye sahaları kifayet etmiyordu. İşte o yüzden başıma bela gelecekti. Her gün bir vak'a çıkarıyorduk.

O esnada Murat Bey, hatta Ekrem Bey gibi hocalar Mekteb-i Mülkiye'den hürriyet-i fikriyelerine mebni çıkarılmıştı. Onların yerine tatsız, tuzsuz adamlar getirilmişti. Edebiyat dersi Hacı İbrahim Efendiye<sup>119</sup> tevdi edilmişti. Fakat o mübarek de bir yandan vücuden alil idi bir yandan da Darü'tterdis ile pek meşgul idi, Mekteb-i Mülkiye'ye devam edemiyordu, Musullu Said<sup>120</sup> namında birini vekil gönderiyordu.

Filhakika biz beşinci senede idik. Edebiyat üçüncü'de okunuyordu. Fakat üçüncü sene efendileri bize Said Efendiye anlata anlata bitiremiyorlardı. Zavallı adamcağız, ihtimaldir, güzel arapça biliyordu, lakin hemen hemen türkçe bilmiyordu. Hatta kafa, göz



# TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ

M. Ekrem ÜZÜMERİ

Selâmi DİNÇER

Sadi KAZANCI

CİLT-III

ANKARA  
1956

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	127197-3
Tasnif No:	030.956 TÜR. A

*Rahmi  
Fikri  
Zahid Oğuz  
Torhan*

Mühendishaneden subay çıktıktan sonra dört arkadaşıyla Viyana'ya tahsile gönderilmiştir. Orada İken Osmanlı Tarihini Almancaya tercüme ederek İmparatora takdim ettiği için Avusturya İmparatorunun takdirini kazanmış, şerefine bir de ziyafet verilmiştir. Tahsilini bitirip İstanbul'a döndükten sonra Topçu Dairesi ile askerî mekteplerde hizmet etmiş ve Ferik Rütbesi ile Topçu Dairesi Reisi olmuş, 1911 senesinde ölmüş, Fatih Camii bahçesinde gömülmüştür.

«Topçuluk fenni, İstihkâmâtı Cesime, Hücum ve Müdafaa, Usulü İnşayı Tarik» adlı eserleri vardır. Harbiye Mektebinin 75 inci yıldönümü töreni yapıldığı zaman en eski mezun sıfatıyla hazır bulunacak-ken hastalanmış, bir hafta sonra ölmüştür.

## HACI İBRAHİM EFENDİ

İstanbul'da doğmuş olan İbrahim efendi, yeni usulde Arapça öğretmek maksadı ile mektep açmak, Arap edebiyatına ait eserler vücuda getirmiş olmakla tanınmış bir ilim adamıdır.

Medresede tahsil ettikten sonra hicaza gittiği sırada Arapçayı ilerletmiş, İstanbul'a dönüşünde Darül-ilm Vet-talim ismi ile açtığı hususî mektepte, medreselerde 10 - 15 senede öğretilenden daha iyi tarzda, 5 sene zarfında Arapçayı öğretmeğe muvaffak olmuştur.

Zamanında eedbiyatda açılan yenilik çıkırına muhalefete çalışmış, bu yüzden Namık Kemal ile münakaşalar yapmış olan İbrahim efendi; 1891 senesinde vefat etmiştir.

Arapça gramer ve nahve ait eserlerinden başka (Şerh-i Belâgati Osmaniye) ve (Hikemiyatı Arabiye) isimli eserleri vücuda getirmiştir.

## HACI İL BEY

Balıkesir'de doğmuş olup Karesi beyi Dursun beyin emirlerinden olan Hacı İl bey Orhan Gazi ve Birinci Murat zamanlarındaki seferlerde bir çok kahramanlıklar ile tanınmış bir Türk serdardır.

Orhan zamanında 1336 da Kayseri Osmanlı ülkesine katılınca Orhan da bu memleketin Valiliğine oğlu Süseyman Paşayı tayin etmiş, Kadı Fazıl Ece bey, Evrenos Bey ile Hacı İlbeyi de memleketin idaresine memur etmiştir. Hacı İlbey, Birinci Murat zamanında Trakya'yı istilâ eden, Edirne ve Filibe gibi şehirleri alan kumandanlardandır. Hacı İlbey bir avuç askerle büyük ordulara gece baskınları yapmakla meşhurdur. Bir gece baskınında Dimetoka beyinin oğlunu esir almış ve Dimetoka Kumandanı oğlunu kurtarmak için şehri vermeğe mecbur olmuştur.

Hacı İlbeynin en büyük muvaffakiyet ve şöhreti Edirne civarındaki Sırp Sındığı muharebesinden ileri gelmektedir. Türklerin o zaman Trakya'yı alarak Avrupa'ya doğru yayılması Hristiyanlık âlemini telaşa düşürmüştü. Papanın teşvikile Macar Kralı, Sırp Voyvodası, Bosna Hersek beyleri bir araya gelerek hayli büyük bir Haçlılar kuvvetiyle Türklere üzerine yürümeye başlamışlardı. Lâla Şahin Paşa askerinin azlığından dolayı kendi şöhretini tehlikeye düşürmemek için Hacı İlbeyi İleriye göndermiş, o da 1363 de bir gece baskını yaparak birleşmiş Hristiyan ordusunu müthiş bir bozguna uğratmıştır.

Bu muharebeden sonra zaferini kıskanmış olan

Lâla Şahin Paşa; Hacı İlbeyi zehirleterek 1363 senesinde öldürmüştür.

## HACIŞAKLI (Sino. Ovacık)

Gülner kazasının Ovacık nahtyesinin merkezi olan 761/1950 nüfuslu bir köydür.

Hacışaklı, kaza merkezi olan Anaypazarı'nın güney doğusunda, Antalya - Mersin arasındaki 6 no- lu sahil devlet yolunun Anaypazarından 30 Km. luk toprak tesviyesi halindeki kısmı ile birleşme noktasında doğu istikametinde 43 üncü Km' su üzerinde bulunmaktadır.

Hacışaklı, Akdeniz sahilinde, dik yamaçlı Şehler dağı'nın güney yamaçları eteğinde, Ovacık Körfezinin kuzey doğu ucundadır.

## HACI İVAZ MEHMET PAŞA

1657 senesinde doğmuş olup Yagözina halkından Nasrullah adlı bir zatın oğullarından biri olan Mehmet Paşa; Birinci Mahmut zamanında sadrazamlıkta bulunmuş vezirlerdendir.

Çocukluğunda öteki evlâtlarının bedeli makamında devlet kapısında yetiştirilmek üzere hediye edildiği için İvaz lakabı ile tanınmıştır. Henüz yedi yaşında iken Kel Yusuf Efendinin evine gelmiş, ondan sonra Valilerin kethüdalıklarında bulunmuş, Başbaki kulu, Çavuşbaşı olmuştur.

Vidin muhafızı iken düşmana karşı çok yararlık göstermiş ve Rumeli'de Serasker bulunduğu sırada bir hayli kasaba ve kaleyi geri almağa muvaffak olmuştur. 1738 de Yeğen Mehmet Paşanın yerine sadrazamlığa getirilmiş, bir seneye dört ay kadar bu makamda kalmış ve Avusturyalılarla, hayli elverişli bir muahede yapmağa muvaffak olmuştur. Azlından sonra önce Cidde Valiliğine, sonra Hanya ve Kandiye valiliklerine gönderilmiş, son olarak İnebahtı muhafızlığı yapmış ve 1743 senesinde orada ölmüştür.

## HACI İVAZ PAŞA

On beşinci asrın büyük Türk Vezirlerinden olup Tokat'da doğmuş olan İvaz Paşa; Çelebi Slutan Mehmet'in Amasya'da bulunduğu sırada bu şehzadenin kapısına bir sipahi olarak intisab etmiş, onun itimadını kazanmıştır. Bursa'ya Subaşı olarak gönderilmiş, Karamanoğlu Mehmed Bey, Bursa'ya hücum ettiğinde Bursa kalesini kırk gün kahramanca müdafaa etmiş, hattâ bir kaç yerinden yaralandığı halde askere ürkeklik gelmemesi için yaralarını saklamış, ıstırap içinde metanetle dolaşmıştır. Bu hizmetine karşılık Çelebi Sultan Mehmed tarafından kendisine vezirlik rütbesi verilmiştir.

Kıymetli bir sanatkâr ruhu taşıyan İvaz Paşa Bursa'daki Yeşil Camii ve Yeşil Türbenin plânlarını çizmiştir. Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünden sonra İkinci Sultan Murad'a da aynı sadakatla bağlanan İvaz Paşa, Sultan Murad'ın amcası Şehzade Mustafa'nın saltanat iddiasıyla çıkardığı büyük gâilede Osmanlı Devleti için en faal ve hayırlı rolü oynamış, yazdığı şaşırıktı mektuplarla Mustafa ile yardımcı Rumeli akıncı beylerini ve İzmirli Cüneyd Beyi birbirine düşürmüş, Cüneyd'in Mustafa'yı terkederek çekilip gitmesini ve Murad'a zaferi temin etmiştir.

Fakat bu büyük hizmeti pek çabuk unutulmuş

سجل عثمانی  
یاخود  
تذکرہ مشاہیر عثمانیہ

از

مجلس کبیر معارف اعضاسندن

محمد ثریا

I/165

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیله

طبع اولمشدر

( مطبعة عامره )

۱۳۰۸

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Etilâhnamesi	
Kayıt No. :	554-1
Tasnif No. :	920.0956 MEH.5

Türkiye Diyanet Vakfı

— ۱۶۵ —

اولوب مدرس، منلا: مکه پاهسی اولدی ۱۲۹۸ صفرینک سکرزنده وفات  
ایلدی سلیمانیده مدفوندر .

( ابراهیم وهی افندی ) پرشته لیدر فاتح درسعاملرندن اولوب ۱۳۰۴  
جاذی الاولنک یکریمی ایکیسنده ارتحال ایلدی ادرنه قپوسنده مدفوندر .

( ابراهیم پاشا ) ( چورابسنز ) فرق سنه قدر طشره لرده خدمات عسکریده  
بولنرق میرلوالقدن متقاعد اولمشدر ۱۳۰۴ ده بوزدرت یاشنده ارتحال ایله

قرهجه احده دفن ایلدی .  
( ابراهیم ناطق افندی ) مدرس و مجلس تدقیقات شرعیه اعضاسندن

اولوب منلا و مکهمکرمه پاهسی اولدی دخی ۱۳۰۵ ده وفات ایلوب ایوبده  
قارلق بایرینه دفن ایلدی .

( ابراهیم پاشا )

موره خاندانندن تاتار زاده طاهر بکک مخدومی اولوب ۱۲۳۳ موره ده تولد  
ایلدی سن صفرنده بالهجرة ۱۲۴۴ ده ترسانه عامره به قید ایلدی اوراده

بالتفیض قریم و کرید و قعه لرنده خدمات حربیه سی کورلدی اوا و فریق اوله رقی  
۸۴ شوالنده قوماندان مجلس ریسی اولدی ۸۵ محرمنده بحربه مجلسی ریسی اولوب

۸۹ ذی القعدة سنک ایکنجی کونی بارته و زرات بحربه ناظری اولدی ۹۹ جاذی الاولنک  
یکرمی التنجی کونی عزل اولوب شورای دولته اعضا اولدی ۹۰ ده قپریس متصرفی

اولوب ذی الحجه سنک سلخنده جزایر بحر سفید و ایسی اولدی بعد الانفصال ۹۴ ده اعیانندن  
اولدی ۱۲۹۵ ربیع الاولنده ثابیا بحربه ناظری اولوب رجیده انفصال ایلدی

۱۳۰۶ رجبینک یبسنده وفات ایلمشدر امور بحربه ده معلوماتلی و درایتلی وسط  
القامه برذات ایدی .

( ابراهیم حقی افندی ) پدیری اسماعیلدر اوقافده بالتفیض واردات  
مدیری اولمشدر بعده اختیار تفاعد ایتمش ایدی وقتنی بوش پچورمیوب مکتسب

اولدیغی علم و فضلنی تزید ایله ، دارالتعلیم ، نامیله آچمش اولدیغی عربی مکتبندن  
خیلیجه استفاده ایلمش و مکتب ملکیه ادبیات معلمکنده دخی بولمشدر و ۱۳۰۷ ربیع

الاولنک اوننده جای محرقه دن ارتحال ایلوب ادرنه قپوسنه دفن ایلمشدر  
اواخر عمرنده سنه لرحه اعی اولوب عملیاتله براز نور بصری عودت ایتمشیدی

متبحرین عملادن شاعر و کاتب و ادیب برذات ایدی .  
( ابراهیم پاشا ) اولادفاتخاندندر ۱۲۲۱ ده تولد ایلوب ۱۲۴۵ ده عساکر

— ۱۶۴ —

عدلیه خدماتنه کپروب ۲۸۸ شوالنده درسعادت بدایت مجلسی اعضایی اولدی  
ذی الحجه ده دیوان تمیز اعضایی اولوب بعد العفو ۱۲۹۲ ذالقعده سنده تجارت

مکتوبچییی و بعده محاسبه جییی اولدی ۱۲۹۳ ذی القعدة سی یکریمی اوچنده  
وفات ایلدی ایوبده مدفوندر .

( ابراهیم حقی پاشا ) امرای عسکریده دن اولوب یاور حرب پادشاهی  
اولدی صکره سر یاور اولوب میرلوا و فریق اولدی ۱۲۸۴ ده دار شورای

اعضایی اوله رقی بعده متقاعد اولمشدر ۱۲۹۴ محرمنک درذنده فوت اولدی  
دیوار دیننده مدفوندر آلایین یتشمه امی و صادق ایدی .

( ابراهیم افندی ) مشهور بر درسعام اولوب مدرسلکه اکتفا ایلدی  
۱۲۹۵ ذی الحجه سنک یکریمی درذنده وفات ایلدی مخدومی سابقا مابین کاتبی

ضیابکدر قسمت عسکریه باش کاتبی مدرس ( حاجی ابراهیم افندی ) دخی ۱۲۹۶  
صفرنده وفات ایتمشدر .

( ابراهیم پاشا ) ۱۲۳۲ ده تولد ایله اندرون همایونه التمش و بوضورتله  
بالتفیض سلطان عبدالمجید خان حضرتر ینه یاور اولمشدر صکره موسیقه

همایونه ضابط اولدی ۸۳ ده میرآلای و موسیقه همایون قوماندانی بعده  
میرلوا اولدی ۱۲۹۶ ربیع الاخرنده التمش یاشنده ارتحال ایلمشدر حیدر پاشاده

مدفوندر موسیقیده ماهر و متواضع و خلوق ایدی .  
داماد شهر یاری ( ابراهیم پاشا )

سر عسکر اسبق رضا پاشا مخدومیدر پدیری سایه سنده عسکرلکده تفیض  
ایلمش و کچلکننده میرلوا اولمشدر ۱۲۷۵ جاذی الاخرنده فریق اولدی ۸۷

رجبیده منیره سلطان تزویج ایلدی ۷۸ ربیع الاخرنده مجلس و الا اعضایی  
اولوب ۲۸۹ ده سلطانی ارتحال ایلمشدر بعده بکار بکلیک رتبه سیله ملکیده

چیقارلدی ۸۲ صفرنده تکرار فریق و دار شورای اعضایی ۸۹ صفرنده  
دار شورای ریسی و کیلی اولدی ۹۰ جاذی الاولنده روم ایلی بایه سیله شورای

دولته اعضا اولدی ۹۲ ده فریقلیک ایاده اولندی بعده فلبه قوماندانی اولوب  
صکره درذنجی اردو ارکاتندن اولمشدر ۱۲۹۷ ده طربزونده ارتحال ایلدی

نازک، و فطین، ایدی مخدومی علاء الدین بک افندیدر که سلطان زاده در .  
( ابراهیم ادهم افندی ) کانفریلیدر استانبول قاضی شرعیاتجیبی

# TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ DEVİRLER/İSİMLER/ESERLER/TERİMLER

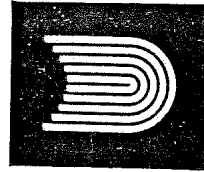
Hacı İbrahim

Cilt 2

10210  
Türkiye Diyanet Vakfı  
İslam Ansiklopedisi  
Kütüphanesi

Kayıt No : 1480-2

Tasnif No. : 030  
T.Ü.R.D.



dergâh yayımları

DÂR

200

**Dârü'l-maârif.** Sultan Abdülmecid devrinde Bezm-i âlem Vâlide Sultan tarafından II. Mahmud türbesi civarında yaptırılan (1849) mektep (Bugünkü İstanbul Kız Lisesi). 7 Cemaziyelevvel 1266/21 Mart 1850 de Padişah tarafından açıldı. Batı usullerine göre kurulan ve doğrudan doğruya okul olarak yaptırılan ilk binalardan biri olan Dârü'l-maârif'in ilk adı Vâlide mektebi idi. Rüştîye derecesinden üstün bir statüye sahipken ve memur yetiştirmek amacını taşıırken talebenin azlığı ileri sürülerek bir süre sonra Sıbyân Mektebi haline getirildi. Türkiye'de ilk orta dereceli okullardan biri olan Dârü'l-maârif'te bir basımevi de kurularak ders kitaplarının yayımlanması sağlanmıştır. Encümen-i Dâniş Padişah huzuru ile burada açılmış (1851), bir dairesi buna tahsis edilmiştir. Dârü'l-maârif 1872 de İdadî haline getirilmiştir.

**Dârü'l-Mesnevî.** Mesnevî okutulan yer. Mevlevîlerin Kur'an ve Hadislerden sonra kabul ettikleri ana kaynakların başında gelen Mesnevî, eskiden beri Mevlevî dergâhlarında okuna gelmekteydi. Farsça okutmak yaygın olmadığından (ders olarak medrese ve sıbyan mekteplerinde okutulmazdı) Mesnevîyi Osmanlılar zamanında geniş halk tabakasında da öğretmek maksadı ile ilk olarak Abdülmecid zamanında Murad Molla dergâhında Dârü'l-Mesnevî açılmıştır (1844). Aynı senelerde Hoca Hüsameddin Ef. de evinde ayrıca bir Dârü'l-Mesnevî açmış idi.

**Dârü's-selâm.** Huzur yeri, selâmet evi, cennetin mertebelerinden. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli âyetlerde (*Enam*, 27 - *Yunus*, 25) cennet mânasıyla geçer. Bağdat şehri de bu isimle anılmış, bu isim şehre Abbâsî halifesi Mansur tarafından verilmiştir.

*Devlet ü ikbâl ile Dâru's-selâm olsun  
sana  
Gerçi olmuş bir zaman ecdâdına darü'l-  
cihâd  
Nefi  
Lutf kılmuşsın selâm itmişsin ey hürî  
-likâ  
Zâtî'ye oldı cahim-i fûrkatün Darü's-  
selâm  
Zâtî*

**Dârü's-sürûr** (A.). Huzur evi. Edebiyatımızda *Cennet* \* mânasına kullanılmıştır. *Meşşata-ı bahar edüp feyz-i hürremi* *Dârü's-sürûr eyledi güzâr-ı âlemi* Seyyid Vehbi

**Dârü's-sifâ.** Sağlık yurdu. Önceleri hastahane karşılığı olarak kullanıldı. Daha sonra akıl hastalarının tedavi edildiği yer mânası kazandı. İlk Türk *Dârü's-sifâsı* Mısır valisi İbni Tulun tarafından yaptırılmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında çeşitli külliyele içinde yer aldı. Edebiyatımızda her iki anlamı ile de kullanılmıştır.

*Halk-ı âlem serteser bimar-i derd-i  
ihtiyâç  
Zehr bir dârü's-sifâ lütfun tabib-i  
mihribân  
Nef'i*

**Dârü't-ta'lim.** Arapçayı kolay ve çabuk öğretmek üzere kurulan bir okulun adı. 1882 yılında İstanbul'da açıldı. Kurucusu Hacı İbrahim Ef. dir. İbrahim Efendi Hicaz valisi Şerif Paşa'nın kâhyasının oğlu olarak uzun müddet Hicaz'da kalmış daha sonra İstanbul'a gelerek bazı görevlerde bulunmuş, emekliye ayrıldıktan sonra da Horhor'da Rûsûmat Emîni Edeb Ef. konağında ismi anılan okulu açmıştır.

Dârü't-ta'lim, Türkçenin Arapça temellere dayanılarak öğretilebileceği iddiasındadır. İbrahim Ef. bu hususta Ahmed Midhat Ef. ile uzun tartışmalara girmiştir. Beşyüz kadar öğrenci toplamış, medreselerde uzun yıllar öğretilemeyen Arapçayı kısa zamanda öğretmekle şöhret kazanmıştır.

Dârü't-ta'lim 1889 da Dârü'l-ilm ve Dârü't-tedris diye iki kısma ayrıldı. Arapça öğretmekten çıkarak daha üstün seviyede öğretim yapan bir kuruluş haline geldi. Bunlardan Dârü'l-ilm, Dârü't-ta'lim ile birleşerek *Dârü'l-ilm ve't-ta'lim* adını almış en sonunda da yerini *Hadika-yı Meşveret'e* bırakmıştır.

*Dârü't-tedris* ise bir orta öğretim kurumu olarak çalışmaya başladı. Özellikle Rusya'dan gelen Tatar çocuklarının toplandığı bir okul olmakla Türk kültürünün Rusya Türkleri arasında yayılmasına vesile oluyordu. Rus Çarlığı bu durumu farkedince yabancı ülkelerde çocuklarına Arapça tahsili yaptırarak ailelere baskı yapmaya girişti. Birçoğunu Sibiryaya sürdü. Bunun üzerine de öğrencileri Türkiye'den ayrılmak zorunda kalan Dârü't-tedris kapandı.

**Dârü't-tibaa.** Türkiye'de kurulan ilk basımevinin adı. İbrahim Müteferrika ve Yirmisekiz Çelebizâde Said Efendi'nin

Hacı İbrahim Ef.

"Son Asır Türk Tarihinin Önemli Olayları ile Birlikte"

YENİ  
MÜLKİYE TÂRİHİ  
VE  
MÜLKİYELİLER  
(Mülkiye Şeref Kitabı)

MÜLKİYE TÂRİHİ'nin DEVÂMI

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No. :	9578-2
Tasnif No. :	923 GİN.4

II. CİLD  
1859 - 1968

MARS MATBAASI - Ankara: 1968 — 1969

BASILMIŞ ESERLERİ (63)

1. **Risâle-i İhtisâr-ı Fevâid**  
İstanbul, Mekteb-i Tıbbiyye Matbaası; 1286(1870) 119 sf.; 8°
2. **Münşeât-ül-Etfal** (Çocuklar için seçilmiş okuma parçaları)  
İstanbul, 1287 (1871); 64 sf.; 8°
3. **İlm-i Mevâlid-i Selâse** (3 cild)  
İstanbul, Mihran - Mekteb-i Harbiyye Matbaaları;  
1.C.: **Mebâdi-i Târih-i Tabii'den İlm-i Hayvânât**; 1295 (1879); 136 sf.; 8°  
2.C.: **İlm'ül-Arz v'el-Maâdin**; 1294 (1878); 109 sf.; 1 levha; 8°  
3.C.: **Usûl-i Nebâtât**; 1293 (1877); 61 sf.; 4 levha; 8°
4. **İlâveli Müntahabât-ı Lûgat-ı Osmanîyye**  
İstanbul, Şirket-i İrânîyye Matbaası; 1294 (1878)  
1.C.: 8+470 sf. 8°  
2.C.: 570. sf.; 8°
5. **Mukaddime-i Târih-i Tabii: Mevâlid-i Selâse**  
İstanbul, Mekteb-i Tıbbiyye Matbaası; 1294 (1878); 31 sf.; 8°
6. **Lûgat-ı Ecnabiyye; ilâveli Lûgat-ı Osmanîyye**  
İstanbul, Rızâ Matbaası; 1289 (1882); 4+612 sf.; 8°
7. **Târih-i Tıbb**  
1.C.: İstanbul, Karabet Matbaası; 1304 (1888); 331 sf.; 8°
8. **Lûgat-ı Remzi** (2 cild)  
İstanbul, Matbaa-i Hüseyin Remzi; 1305 (1889); 8°
9. **İlm-i Hâl-i Tıbbi**  
İstanbul, Mahmudbey Matbaası; 1035 (1889); 88 sf.; 8°
10. **Târih-i Tabii: Hayvânât ve Nebâtât ve Mâdeniyât** (1. kısım)  
İstanbul, Karabet Matbaası; 1308 (1892); 248 sf.; 8°
11. **Ahlâk-ı Hamidî** (Mülkiye Mektebi İ'dâdî 4. Sınıf için)  
İstanbul, Mahmudbey Matbaası; 1310 (1894); 156 sf.; 8°
12. **Hoca Hanım: Hanım Kızlara Dürûs-i Ahlâk** (Ahlâk Dersleri)  
İstanbul, 1315 (1899); 183+1 sf.; 8° (2. bası)
13. **Müntahabât-ı Hüseyin Remzi'den: Hayat, Memat ve Aşk, İzdivaç**  
İstanbul, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası; 1315 (1899); 24 sf.; 8°
14. **Sağdıç: Rehber-i İzdivaç** (3. kitab)  
İstanbul, 1315 (1899); 123 sf.; 8°
15. **Mekteb ve Âile Romanı; Bir Fârenin Seyâhâtı**  
İstanbul, A. Asadorya Matbaası; 1316 (1900); 64 sf.; 8°
16. **Müntahabât-ı Hüseyin Remzi: 3. Kitâb, Vesîle-i İntibâh**  
İstanbul, 1318 (1902); 23 sf.; 8°
17. **Yâdigâr-ı Remzi: Âile Hifzussihhası** (Âile İjyeni)  
İstanbul, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası; 1318 (1902); 218 sf.; 8°

18. **Vâlidelere Yâdigâr** (Çocuk Bakımı)  
İstanbul, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası; 1318 (1902); 240 sf.; 8°
19. **Âile Hifzussihhası**  
İstanbul, Şirket-i Mürettibiyye Matbaası; 1320 (1904); 208 sf.; 8°
20. **Hifz-ı Sıhhat-ı Müteahhîlîn** (Evlilik İjyeni; 3. bası)  
İstanbul, Mahmudbey Matbaası; 1321 (1905); 240 sf.; 8°
21. **İlm-i Teşrih ve Vezâif'ül-A'zâ ve Ma'lûmat-ı Sıhhiyye**  
İstanbul, Arşak Garoyan Matbaası; 1331 (1915); 260 sf.; 8°
22. **Teşrih ve Vezâif'ül-A'zâ-i Nebâtî** (Ders kitabı)  
İstanbul, Matbaa-i Amire; 1335 (1919); 153 + 3 sf.; 8°
23. **Tıbb-ı Nebevi: Hazreti Muhammed ve Tabâbet**  
İstanbul, Şark Kütübhanesi; 1928; 175 sf.; 8°

(Hacı) İBRÂHİM HAKKI (64) Hicaz Vâlilerinden Şerif Paşa'nın Kâhyası İsmâil Efendi'nin oğlu olup 1826 (1242 R.)'da İstanbul Tophane semtinde doğdu. Mahalle Mektebi'nde ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Bâyezid Câmi'inde Câmi' Derslerine devam ederek "Molla Câmi"ye kadar okudu. Şerif Paşa'nın Hicaz Vâliliği'ne ta'yin edilmesi üzerine babası ile birlikte Hicaz'a gitti. Orada zamarının meşhur ansiklopedistlerinden (allâmelerinden) olan Şeyh Mahmud Şinkiyî'den Arab Grameri, Arab Edebiyatı, Bedî, Beyân öğrendi. İstanbul'a döndükten sonra me'muriyet hayatına başladı. Sırasıyla Sadâret Mektûbî Kaleminde, Erzurum Divân Kâtibliğinde; Cemiyet-i Rüşûmiyye Mümeyyizliğinde; Evkaaf Nezâreti Vâridat Mümeyyizliğinde, Evkaaf Meclisi İdâre A'zâhında bulurmuştur. Gözlerinden rahatsız olduğu ve ötedenberi Türk Çocuklarına iyi Arabca öğretecek bir özel okul açmak istediği için az bir maaşla son me'muriyetinden, kendi isteği ile, 1882 (1298)'de emekliye ayrıldı. Biraz dinlenmeden sonra aynı yıl "Dâr'üt'ta'İlim" adıyla özel bir okul açtı. Ortaokul (rüşdiye) derecesinde olan bu okul çok rağbet gördü. Okulda genel kültürden ayrı olarak Türk, Fars Dil ve Edebiyatı ile Fransızca da öğretilirdi. Aşağıda kısaca anlatacağımız Türkçe-Arabca konulu polemikler sonucunda şöhreti çok arttı; bu sebeble Dârüşşefeka'da Kitâbet ve Belâgat, Mekteb-i Hukuk Belâgat-ı Osmâniyye ve Ta'limi Kitâbet Dersleri Muallimliğine getirildi. 1887'de Recâi-zâde Mahmud Ekrem Beyin Mülkiyye Belâgat-ı Osmâniyye ve Kitâbet-i Resmîyye Muallimliğini terketmesi üzerine 15 Kasım 1887 (2 Teşrin-i Sani 1303)'de bu ders Muallimliğine de getirildi. İki yıl bu görevi ifâ ettikten sonra çok

(64) Bak.: a) Mülkiye Târihi ve Mülkiyeliler; 1.C., 290. sf.  
b) Türkiye Maarif Târihi; Osman Ergin; 3.C., 777. sf.  
c) "Ömrüm"; Ali Kemâl; Peyam; 23 Kânûn-ı Sani 1329; 12. Tefrika  
ç) Sicill-i Osmâni; 2.C., 1518. sf.  
d) Osmanlı Müellifleri, Bursalı Tâhir; 3.C., 211. sf.

(63) Bak.: Millî Kütübhanesi; Arap Harfli Türkçe Kitaplar katalođu Ankara, 1966; 654-657. sf.



**İSTANBUL MEKTEPLERİ**  
**VE**  
**İLİM, TERBİYE ve SAN'AT MÜESSESELERİ**  
**— DOLAYISIYLA —**

**TÜRKİYE**  
**MAARİF TARİHİ**

**CİLD : 3 - 4**

**YAZAN :**

**OSMAN ERGİN**  
İstanbul Vilâyeti Mektupçusu

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Kayıt No :	267-2
Tasnif No. :	